

EUSKARAREN ERABILERA BIZKAIKO ELIZAN: IRIZPIDE NAGUSIAK

A. M. Unzueta Zamalloa

ABIAPUNTUKO OHARRAK

1. Eliza gizon-emakume boluntarioz bildutako elkarte da. Sarrera dohain da eta, sartzean, eliztarra eskubideen jabe egiten da. Hauen artean, fedea areagotzeko behar diren laguntzak (formazioa eta sakramentuak batez ere) daude. Fededun bakoitzak laguntzok bere hizkuntzan hartzeko eskubidea osoa du, beraz, hizkuntza guztiak baitira ofizialak Elizan Vatikanoko II. Kontzilioaren ondoren. Aniztasuna dagoenean, denen artean landu eta berriztatu behar dira bideak, elkar konbentzitu, nekez dekretuz.

2. Helburuak zehazten du Elizaren izana. Nortasuna eta zeregina bat bera dira, beraz. Elizaren izana eta zeregina ebanjelizatzea da, hau da, Jesukristoren berri ematea hitzez eta egitez. Horregatik, ebanjelizatzean izan behar du oinarria edozein erabakik (hizkuntzaren erabilerari buruzkoak ere bai).

3. Euskararen zabalkundea dela eta, elizbarruti bakoitzaren egoera nahiko desberdina da. Are gehiago, diozesiaren barruan ere, euskararen mapa oso desberdina izan daiteke. Eta, estu hartuta, eskualde askotan ere, parrokiak eta inguruak bereiztu behar izaten dira. Honenbestez zera esan nahi da: Bizkaian, esaterako, elizbarruti osorako argibide nagusi batzuk besterik ezin direla pentsatu eta horren aplikazioak eskualdeetan eta parroketan egin behar direla.

4. Inkesta soziologikoa hasi berri dago Bilboko Elizbarrutian. Beraz, datu zehatzik ez dago oraindik. Ahalik eta lasterren bildu eta zabaltzeko asmoa dago. Parrokiak eta elizbarrutiko zerbitzu nagusiak agertuko dira bertan. Era berean, erakundeotan erabiltzen diren irizpideak eta arazoak aipatuko dira hemen. Beste alor batzuk (Elizaren eskuetan dauden ikastetxeak, klinikak edo nagusien egoitzak, esaterako) ez dira agertuko.

ARGIBIDE OFIZIALAK

Elizbarrutiko Pastoral Kontseiluak izandako saio biren ondoren, 2002. urteko martiaren 1ean, Gotzainak ondorengo argibideok jarri zituen indarrean elizbarrutirako:

1. Fedearen heziketan, batez ere erlijio esnaera fasean, familiak duen garrantzia gogoan hartuz, eskolako irizpideari besterik gabe jarraitu beharrean, aintzakotzat hartu behar da etxeko hizkuntza edo lehen hizkuntza. Azken erabakia gurasoen eskuetan utz daiteke, elkarriketa izan ondoren.

2. Liturgiarako oinarrizko irizpidearen iturriak Kontzilioak esandakoetan bilatu behar dira: alde batetik, eliztarren partaidetza osoa, jakinekua eta gogotsua bultzatzean (ik. SC 14 eta 21), eta bestetik, Jainko herriak liturgi ekingizaren egile bezala duen nortasunean (ik. SC 26). Toki eta une bakoitzean baten den elkartearen hizkuntza pluraltasuna jaso behar da elizkizunean. Elizbarrutiko elkarte guztiek, guztion fedea ospatzean, elizkizunaren atal bazuatan hizkuntza biak erabili ahal izan dezatela bilatu behar da. Hizkuntza baten alde egiteak ez du esan nahi bestea galarazi behar denik.

3. Agiri ofizialak eta elizbarrutirako zerbitzuetatik datorren informazioa euskaraz eta erdaraz emango da. Inguruko txikiagoetarako berri ematean ere, hizkuntza biak erabiliko dira, tokian tokiko egoera soziolinguistikoari ahalik eta egokien jarraituz.

4. Terminologia bateratua eta Euskaltzaindiak onartutako idazkera erabiltzea bultzatu behar du Bikaritza Nagusiak.

ARLOZ

Katekesia

Bi arazo agertzen dira batez ere arlo honetan: lehenengoa, euskararen eza-gutzak eta erabilerak proportzio desberdina dutela umeen artean eta katekisten artean. Hau da, eskabidea eskaintza baino zabalagoa da. Tarte hau gutxitzeko ez da nahikoa euskaraz egitea; hori baino lehenago sinestudun izan behar da, eta honetan arazo handiak ditu Elizak, erreleboa dela eta.

Beste arazoa lehen aipaturiko lehen argibidean agertu da: katekesiaren hasieran, batez ere gurasoek nolabaiteko erlijio ardura dutenean, eskolako eredu ez da besterik gabe egokiena. Guraso askoren irizpidea eskolakoa da; hau da, umea D ereduaren dabilenez, katekesia ere euskaraz har dezala. Baina fedearen transmisioa eta bere lehen pausuak esnatzeko eta bideratzeko, askoz ere inportanteagoa da etxeko hizkuntza. Hau ezin da inposatu, baina gurasoek hortaz jabetzea inportantea da.

Hasierako bigarren oharrean esandakoa agertzen da hemen: Elizaren lehenengo ardura ez da euskararen (edo beste edozein hizkuntzaren) zabalkundearena, baizik eta fedea transmititzearena.

Liturgia

Vatikanoko II.ak, liturgiako hizkuntza guztien duintasuna eta balioa onartuz, euskara ere hizkuntza ofizial egin zuen Elizan. Kontzilioaren oinarria edo abiapuntua bide-erakuslea da liturgiaren eta Eliza osoaren erreformarako. Hauxe da, hain zuzen: «fededun guztiak liturgi ospakizunetan oso-osoan, ohar-tuki eta era aktiboan esku hartzera zuzentzea» (SC 14). Helburua, beraz, zera da: «ahal den neurrian kristau-herriak erraz ulertu eta, ospakizun oso, bizi eta elkarteari dagokion erakoan esku har dezala» (SC 21). Hori bultzatzen duena onuragarria da eta hori oztopatzen duena, kaltegarria.

Irizpidea edo helburua honetan hauxe da: ahalik eta euskararik gehien erabili, elkartearen egoera linguistikoaren arabera. Elkartea konkretua da, hau da, elizkizun batean biltzen dena. Galdera: bada zerbait euskara hutsean egiterik? Elizkizuna bakarra denean (hileta, ezkontza, bataioak, igandeko Meza bakarra), ez da erraza, gehienetan partaide denak euskaradunak ez baitira izaten. Eskaintza zabala denean (igandero Meza bat baino gehiago dagoenean, hau da, parrokia edo herri handietan), hizkuntza egoeraren arabera edo euskararen aldeko aukera egitearren, ahal denean, Meza bat eskaintzen da euskaraz. Honelakoetan ordua izaten da arazoa, euskaraz egiten dutenak gutxiengoa izaten baitira gehienetan. Horrez gainera, kontuan izan behar da, Mezara joateko ordua ez dela erabakitzen gaur egun hizkuntzaren arabera, baizik eta jaiegunerako nor berak izan dezakeen planaren argitan.

Dena den, sarri askotan, irizpide teorikoen eztabaida biderapen praktikoa baino gehiago kostatzen da. Hau da, elizkizuna hizkuntza eta hizkera aldetik ondo prestatu eta ospatzen denean, apenas erreparatzen da hizkuntza bien arteko proportzioa.

Atal hau amaitu aurretik, irizpidea ez bada ere, Euskal Herriko elizbarrutietan nahiko zabaldua dagoen uste sendo hau agertzea komeni da: elebidunak eta elebakarrak dauden elkartean hizkuntzen erabilera bakegintzarako sakramentu – hau da, ezaugarri eta tresna – bihur daiteke.

Formazioa

Umeen katekesitik aurrerako pausuak sar daitezke hemen. Eskaintza apala bada, apalagoa da eskabidea. Gogoan izan behar da, gaurko krisia azken ur-

teotan euskaldunduta eta alfabetatuta daudenengan agertzen dela argien eta indartsuen.

Eliz ekintzetan edo pastoraltzan dihardutenen formazioa gehienbat erdaraz egiten da, euskaldunek ere parte batez teologiazko gaiak erabiltzean eragozpen dezenteak izaten dituztelako. Honen iturri bat honetan dago: euskaraz sortu eta landutako kontzeptu eta material larregirik ez dago. Behin maila batera helduz gero, itzulpena da nagusi.

Teologia ikasleen kopurua ere oso apala izanik, bai Seminarioan eta bai Fakultateetan euskaraz taldetxo bat biltzea ia ezinezko egiten da. Ikasle bakoitzaren zaletasunetik dingilizka dago arlo hau.

Beste era bateko galdera da, zenbateraino den beharrezkoa euskara abade edo arduradun izateko Bizkaian. Baloratu egiten da, dudarik gabe, ahal den neurrian. Hau da: ez da erabakigarria edo kasu guztietan ezinbestekoa. Garrantzia badu, baina berea, hau da, neurri batekoa. Gotzainaren erreleboa izan zenean, Elizbarrutiko Pastoral Kontseiluak ez zuen euskaraz egitearena irizpide derrigorrekoen artean jarri, baizik eta garrantzitsuen artean. Antzera gertatzen da beste arlo batzuetako arduradunak aukeratu eta izendatzean. Batzuetan, nahi izan arren, ez da kandidaturik izaten.

Euskararik ez dakiten abadegaien euskara ikastea dela eta, hainbat faktore sartzen dira. Seminarioak ahaleginak egiten ditu, baina kontuan izan behar dira ikaslearen kapazitatea eta bizimoduak erakusten dion premia, batez ere.

Informazioa

Elizbarrutiko zerbitzu nagusietatik ateratzen den informazioa hizkuntza bietan joaten da ia hutsik gabe. Inoiz, presaka edo oso epe laburrean bidali behar bada zerbaite (prentsa agiriren bat edo) erdaraz bakarrik ere joan da, baina horrelakoak kasu bat edo beste baino ez dira.

Eskualde edo herrietan ahoz edo idatziz zabaltzen den informazioan euskara gutxi erabiltzen da, oro har. Proporzioa gehienetan euskararen kaltetan doa, gehiengoaren hizkuntza ez bada. Honen arrazoiak era askotakoak izan daitezke: norik euskaratu ez dagoela, errepikapenik gabe denek uler dezatela (ahoz emandakoetan batez ere), ardurarik eza, sormen falta.

Itzulpenak

Elizan erabiltzen den euskara idatzia itzulpena da neurri handi batean. Hizkuntza minorizatu bezala, euskara bere inguruko hizkuntzak baino askoz ere apalagoa da. Nolabaiteko menpekotasunean bizi da eta hala izan beharko

du, seguru asko. Badago egon euskaraz sortutakorik ere: kantuak, gogoetak, poemak, otoitzak, artikuluren batzuk...

Elizan erabiltzen diren testuak (biblikoak alde batera utzita) latinetik edo gazteleratik euskaratuta daude gehienbat: latinetik, Eliza osorako testu ofizialak; gaztelaniatik gainerakoak. Baina hori esan ondoren, itzulpen onak duen kreazio alderdia azpimarratu behar da. Oraintsu argitaratutako artikulua baten zera irakur zitekeen:

Convendría dejar claro que, salvo intromisiones de advenedizos que deshonran el gremio, la labor de los traductores resulta con frecuencia reparadora de los estropicios y las torpezas del texto original, a la vez que insustituible, por mucho que ahora se empiecen a divulgar ciertos programas informáticos de traducción automática. Programas que nunca lograrán suplantar ese aporte de sensibilidad e intuición lingüística que permite a un traductor salvar y dejar intacta la furtiva belleza del texto original (Juan Manuel de Prada, *Semana*, 2005.XI.06).

Liturgiako euskaraz egin diren itzulpen ofizialetan froga daiteke argi eta garbi itzultzaileen goraiapamen hori.

Baina eguneroko eliz bizitzan arazo dezenteak sortzen dira itzulpenak egin eta agertzean, bizkor, zehatz eta askatasunez joka dezakeen itzultzaile askorik ez dagoelako. Honetan ere borondate ona, beharrezkoa izan arren, ez da nahikoa eta boluntarismo gerta daiteke. Hainbat lankide eta pastoralgile daude Elizan euskaraz oso ondo egiteko gai. Baina zerbait argitara eman behar denean, nekez ausartzen dira euskaraz jartzera, edo alfabetaturik gabe daudelako (hainbat euskaldun *zahar*) edo erraztasunik ez dutelako (hainbat euskaldun *berri*, EGA titulua izan arren).

Eguneroko itzulpen lanari, batez ere idatziari (euskal) sormena falta zaio sarritan. Hori dela eta, euskaraz irakurtzen ari denak behin baino sarriagotan erdarara jo behar du edukia ulertzeko. Bestalde, itzulpen estuegia errepikapena suertatzen da euskal irakurlearentzat, bera baita elebiduna. Testu ofizialetan sormenaren edo askatasunaren neurria ez da handia itzultzailearentzat, baina bai bestelakoetan.

Bizkaiera ala batua?

Kasu bakoitzean erabakigarria zera da: norentzat den jakitea. Galdera horri ematen zaion erantzunak argitzen du jokabidea. Gauza laburretan (lemak, tituluak, kontsignak edo antzerakoak), batua erabiltzera jotzen da. Gehienbat alfabetaturik daudenentzat euskara batua erabiltzen da sarritan, beti ez bada ere. Formazio teologikorako materialetan euskara batua erabiltzen da. Liturgiako oharra eta lagungarriak bizkaieraz egiten dira. Parrokietara bidaltzen den informazioa bizkaieraz doa. Esan bezala, hartzailea epaile.

AMAITZEKO

Orain arte esandakoa bi puntutan laburbil daiteke:

1. Hartzaileek erabakitzen dute Elizan euskararen eta beste edozein hizkuntzaren erabilera: zenbat, noiz, nola eta zein eratakoa. Komunikabideak irakurle, entzule edo ikusleen zerbitzurako eta hauen eskabideen arabera eratuta dauden bezala, hizkuntza arloan ere emititzen duenak hartzaileari begira egon behar du, hizkuntza komunikabide nagusia dela, hau da, gizon-emakumeok komunikatzeko dugun tresnarik ederrena dela kontuan izanik.

2. Elkarre osoa (elizbarruti, parroikia, elkarre txiki zein komentu) izan behar da kontuan irizpideak eta erabilera bera zehaztean. Kristau elkarre oso gizon-emakume desberdinek osatzen dute eta elkartasuna da bere helburu eta jomuga. Denen izaera, iritziak eta sentipenak kontuan hartzeko, elkarrizketa beharrezkoa da, eta lur honetan bakea eta adiskidetasuna erein eta landu nahi duen Elizari sakramentu gertatzen zaio ahalegin hori.

Eskerrik asko.